

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

F. Richard del.

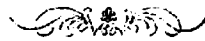
C. A. Benzels Forleg.

Em. Eremzenz & C^hh. Inst.

OXFOLM
forhen Ökloster. i Jylland.

OXFORD

forhen Ökloster. i Jylland.

Denne gamle Gaard ligger i Liimfjorden paa en Ø, hvortil man dog fra flere Sider kan høre, da de Væle, som adskille den fra Vendsyssel, nu ikke mere have synderlig dybt Vand, hvorimod man tidligere altid med Vaad eller Færge maatte lade sig sætte over til dette saakaldte Gland, der udgjør eet Kirkesogn og hører til Øster Han Herred i Hjørring Amt. Af det berømte Nonnekloster Ø, Vøddhø eller Sø er der endnu noget af Bygningerne tilbage, nemlig Klosterkirken, den nuværende Sognekirke, samt uden Tvivl den søndre Fløi af Hovedbygningen, der har temmelig tykke Mure og tillige en uforholdsmæssig Mangel paa Dybde, saa at Værelserne i begge Etager kun ere 8 Alen dybe, uagtet de gaae igjennem hele Huset; den anden Fløi er af en nyere Oprindelse, den tredie danner Kirken, men den fjerde — imod Vest, hvor Havergitteret nu staaer, — er nedreven i en nyere Tid tilligemed det ottefantede Taarn med Spiit og Fløi, der ragede op over Kirketaarnet og endnu var til i sidste Halvdeel af forrige Aarhundrede.

Ökloster for Nonner af Benedictinerordenen forekommer meget tidligt, nemlig allerede i det 12te Aarhundrede eller for henved 700 Aar siden og er stiftet af en Biskop Tyge i Børglum Stift af hans rette og sande Arv; senere skal dermed efter Sagnet være forenet et i Lørslev Sogn — ligeledes i Øster Han Herred — beliggende alt tidligen nedlagt Nonnekloster, som benevntes

Styvelskloster, men om hvilket Historien Intet veed, skjøndt man iøvrigt ikke aldeles kan benægte dets Tilværelse. — Under Erik Blipping træder Klosteret frem som alt længe bestaaende, idet Kongen i Aarene 1272, 75 og 79 bekræfter de Friheder, som hans Farfader, Kong Valdemar Seier, havde givet Nonnerne paa Ø, hvoriblandt var Frihed for Lebing og al kongelig Skat og Afgift for dem og deres Gods, Virkeret over Ven, saa at deres Bønder, Brydier og Indsiddere, der boede paa deres Ø, for saadanne Forbrydelser, som de begik imod hinanden, ikke maatte drages for nogen anden Ret end Dens eget Thing neden for Skoven, og de skulde ikke svare for nogen Anden end Klosterets Forvalter; dette Klosters Virk er nok det ældste, man kan paa vise, skjøndt Indretningen selv uden al Tvivl gaaer tilbage lige til Hedenstæbets Tid.

Om Klosterets Stjæbne veed man iøvrigt ikke meget. Dets Privilegier bleve ligeledes bekræftede af Erik Menved og den færdigste Hertug Valdemar, som af Grev Geert gjordes til Konge; Valdemar fritog i Aaret 1330 dette som alle Nørrejylland's Kloster for at give Skat af deres phundrede og brandte Gaarde, hvorimod deres svrige Gods skulde svare Halvdelen imod verdslig Eiendom. — Til Kronen har Klosteret staaet i et ganske eget Afhængighedsforhold, som Christian den Første ophævede ved at overdrage Klosteret til

DIXI D LIXI

forhen Ökloster. i Jylland.

Borglum Stift, hvilket Kong Hans bekræftede i Aaret 1500; den bekjendte Løder i Aalborg, Hans Berthelsen, beklagede endnu i Aaret 1520 meget i sine Indberetninger til Kong Christian den Anden denne Afstaaelse som „en evig Skade for Kronen“; rimeligviis har Kongens Pengetrang her som ved saa mange Leiligheder foranlediget ham til at gjøre en slet Handel. I Hageby havde Klosteret Eneret til Fiskerie, hvorom der fandt langvarige Stridigheder Sted, navnlig med Borglumkloster, men Frederik den Første bekræftede i Aaret 1524 denne Ret for Økloster, uden hvis Tilladelse Ingen maatte fiske der. At der i Klosteret har hersket en strengere Tugt end man er vant til at tænke sig i et Nonnekloster henimod Slutningen af Catholicismen fremgaaer af et Bidnesbyrd, som Priorinden Maren PedersDatter og Nonnerne i Aaret 1525 gave to Fruentimmer, der synes at være udviste af Klosteret for deres forargelige Levnets Skik; dette Bidne lyder saaledes: „Jørgen Splid med flere Mand vare her hos os og begjærede Bidne af os, hvorledes Margrethe og Anne HansDatter haver været og levet deres Liv i Økloster; da haver vi aldeles ingen Bidne villet give dem andet end at de haver saa været herinde at os lystet ikke længer eller mere at være her i Kloster med dennem, og før vi vilde være herinde, om de skal komme igjen, da vil vi heller gaae herud og tigge vort Brød, imens vi lever; Marsagen ville vi ite paa denne Tid, men dersom vi kaldes for Kongen af Danmark eller andre godt Folk, da ville vi sige det, Sanden skal være, og lidet skal være dennem gavnligt, og troe vi den gode Herre til at han kommer ikke slige Folk herind til os mere.“ Klosteret stod under en Prior og en Priorinde; af de Sidste kjender man isørigt ingen Andre end alt omtalte nidkjære Maren PedersDatter og en Edele, som levede i Aaret 1462; af Priorer Aage 1293, Anders Pedersen 1356, Niels 1391, Niels Ovesen 1418, maaskee den Samme; Thomas Nielsen 1440, Gerløf Mortensen 1462, 1492 og 1496, Jens Nielsen 1504 og 1519, rimeligviis den Samme som 1515 benævnes Jens Sparre. De to Sidste stiftede betvdelige Vicarter, nemlig Gerløf Mortensen eet til vor Frues Alter, hvortil han gav 31 Pund Korn, Jens Nielsen eet til St. Annas Alter,

hvortil han gav 15 Pund Korn, dog er det ubist om disse vare Gaver eller blot bleve stiftede af Klosterets Gods til Vicariers eller Præsters Underholdning, hvilket Sidste synes rimeligst.

Med Reformationens Indførelse i Aaret 1536 gik dette som alle andre Klosterer over i Kronens Besiddelse, men vedblev dog endnu længe som Nonnekloster under den af Kongen udnævnte Lehnsmands Bestyrelse, thi til en saadan verdslig Herre blev Økloster nu overdraget imod at han skulde holde Jomfruerne, „som derinde ere eller herefter indgivendes vorde“, med tilbørlig Føde og Klæde, hvilken Bestemmelse endnu findes gjentaget i Aaret 1556. Til Klosterets Rigdom kan man slutte sig deraf at det 1542 blev givet Rigsgaarden Knud Gyldenstjerne til Aagaard — som havde været Biskop i Odense, — i Pant for 4000 Dl., hvilken Sum Aaret efter forhøiedes til 6000 Dl. og 1556 til 9600 Dl. og 500 rhiiske Gylden, hvorunder dog imidlertid Borgaard i Bendshyssel var medindbefattet. 1559 fik Erik Lykke til Skovsgaard Økloster i Pant for 8000 Dl., og Aaret efter optoges der efter kongelig Befalling et Syn over alle Klosterets Bygninger, som befandtes meget bræksfeldige. 1562 tillod Kongen Dens Beboere, som vare usformuende til at istandsætte den forfaldne Kirke, at afbryde St. Laurids's Capel der paa Landet og anvende dets Stene og Tømmer til Klosterkirkens Reparation. 1565 forhøiedes Erik Lykkes Pant til 10,253 Dl., men Aaret efter indløste den bekjendte Feldmarschall Jofias von Oualen til Roslau, Lehnsmænd paa Halsted Kloster, nu Juellinge, Økloster fra ham og blev dermed forlehnet af Kongen, der 1568 befalede Knud Gyldenstjernes Enkestrue, Jytte Podeduff, og Søn, Hendrik Gyldenstjerne, at udlevere Jofias von Oualen alle de Breve, Økloster angaaende, som de endnu havde i Besiddelse. 1568 fik Strands Banner til Røffedal Befalling at borttage en Aalegaard, han havde ladet sætte paa Øklosters Grund, og 1573 afhændede Kongen ham Klosteret med tilliggende Gods for endeel Stragods i Jylland, Sjælland og paa Rangeland; Økloster gik saaledes ind i sin tredie Periode, som Herregaard eller Privates Eiendom, hvilket det siden er forblevet.

DIXI O L I M

forhen Ökloster. i Jylland.

Frands Banner til Kofkedal og Økloster, hvilket Sidste han efter sin Frue, Anna Ore, — den berømte Peder Ores Søster, — gav Navnet Orholm, var allerede 1559 forlehnet med Børglumkloster, dog med Forpligtelse at forsyne de Præster, „som der ere eller indgivne vorde“, med Klæde og Føde; naar dette sammenholdes med den tilhørende Bestemmelse af 1556 for Ø Nonnekloster, bliver det klart at Regjeringen endnu 23 Aar efter Reformationens Indførelse ingensunde var fast besluttet paa at affkaffe Klosterne, om den end forbeholdt sig selv Bestyrelsen over dem. Den kort efter med Sverrig udbrudte Krig, som krævede saa betydelige Pengeoffre, har rimeligviis med det afgjort Sagen, idet man nu fandt Munkenes og Nonnernes Underholdning alt for kostbar, i det Mindste forekommer ligesaalet i det 1563 til Frands Banner paa Børglumkloster udstædte Pantebrev som i noget mig bekjendt Lehnobrev efter denne Tid den tidligere Bestemmelse. — I Krigen med Sverrig førte Frands Banner som Ritmester den ene af de jydske Faner og deltog i de fleste mærkelige Tildragelser i denne langvarige og ødelæggende Felde, hvor de krigførende Magter kun synes at have havt een eneste Plan for Dø, nemlig at gjøre hinanden den størst mulige Skade.

Frands Banner døde 1575, hans Frue 1581, hvorefter Orholm tilfaldt deres Datter, Ellen eller Elline Banner, som 1587 ægtede Jørgen Taube, den første af denne lilandske Slægt, som kom her til Danmark, hvor han kaldte sig Due, under hvilket Navn hans Efterkommere blomstrede længe. Fru Elline døde allerede 1590, og ligger tilligemed Manden begravet i Orholm Kirke; Jørgen Due giftede sig igjen med Fru Lene Juul, der efter hans i Aaret 1611 paafulgte Død for en Tid kom i Besiddelse af Orholm, som dog senere blev udlagt til Jørgen Dues og Fru Ellines ældste Søn, Frands Due, der folgte den til Jøer Sris af den Familie, som førte en Skatavil i Baabenet. Jøer Sris til Orholm døde 1623, og Gaarden tilfaldt hans ældste Datter med sin anden Kone, Fru Dorthe Budde, nemlig Fru Karen Sris, som blev gift med Knud Seefeld og medbragte ham Orholm. Da alle deres

Børn døde smaa, tilfaldt Gaarden efter hans Død hans ældste Broder, Jacob Seefeld, hvis Besiddelsestid indtraf i hiin uslykkelige Periode efter den svenske Krig og Souverainitetens Indførelse, da næsten alle Godseiere maatte sælge. Denne Skjæbne ramte ogsaa Jacob Seefeld, hvorved Geheimeraad Hans Sriederich von Lewezgau til Restrup og Nørre Eskjær, hvid Ridder og Generallieutenant over Cavalleriet i Jylland, blev Eier af Orholm. Han døde 1696 og er tilligemed sin Frue, Lucie Emerantse von Brocdorf begravet i Orholm Kirke, hvor der er opsat et pragtfuldt Marmorepitaphium over dem. Af deres Børn arvede Theodosius von Lewezgau til Bygholm og Halegaard, — ligeledes Generallieutenant og hvid Ridder, — Orholm, som han besad i 23 Aar til sin Død den 6te Mai 1719; derefter hans Enkefrue, Anna Margrethe von Brocdorf, som døde 1736; deres Søn, Geheimeraad og Kammerherre Hans Sriederik von Lewezgau, arvede Orholm, Bygholm og Halegaard og døde 1763; hans Enkefrue, Sophie von Lyndten 1795; alle disse Lewezgauer ere tilligemed deres Fruer nedsatte i Begravelsescapellet i Orholm Kirke, for det Meste i pragtfulde Marmorlister.

Efter Geheimeraadinde von Lewezgaus Død blev Orholm i Aaret 1796 solgt til Generalrigscommissair Ole Tønder Lange, som døde 1813; hans Enkefrue, Ingeborg Vilster, folgte det 1815 til Kammerherre Sophus Peter Sriederik Skeel, Stamherre til Birkelse og Major, der døde 1826, hvorefter Orholm 1827 blev solgt til Niels Christian Rasch i Aalborg, svensk og norsk Consul for Nørrejyland, der i sin korte Besiddelsestid anvendte store Beføjninger paa at istandsætte den aldeles forfaldne Hovedbygning, som nu igjen afgiver en smuk Beboelsesleilighed. Han døde allerede 1831 og hans Enkefrue, Maren Kragh Sviid, giftede sig Aaret efter med Krigsraad Hans Peder Nielsen, som i dette Aar, 1847, har solgt Gaard og Gods for 175,000 Rbd. til Agent, Nicolai Nyholm.

Orholm udgjør nu efter den nye Matriful:

DIXI O L I M

forhen Ökloster. i Jylland.

uprivilegeret Hovedgaardstart, Hartkorn . . .	52 Td. 7 St. 3 Fdk. 2 Alb.
2 Veirmøller, staae for Møllestyld	2 — 1 — " — " —
Bøndergods, indbefattende 36 Gaarde og 60 Huse, hvoraf kun 5 Gaarde ere hoveris- frie, Hartkorn	117 — 1 — 3 — 2 —
Kirketienden af Dens 102 Td. Hartkorn er matrifuleret for	4 — " — " — " —
Og for Hartkorn af alle Slags	176 Td. 2 St. 3 Fdk. 1 Alb.

Efter den gamle Matrikul var der 45 Td. 3 St. $\frac{1}{2}$ Alb. Hartkorn Hovedgaardstart, 103 Td. 2 St. 3 Fdk. $1\frac{1}{2}$ Alb. Bøndergods foruden Tienden og Møllerne eller ialt 159 Td. 6 St. 3 Fdk. 2 Alb. Hartkorn. Hovedgaardens Areal er 1200 Td. Land Ager, Eng og Overdrev, Skov 600 Td. Land, for største Delen Eeg og Bøg i en god Bestand; Bønderjordernes Areal er 2800 Td. Land. Fiskeriet giver nu kun 325 Rbd. i aarlig Afgift, da Sildefiskeriet maa betragtes som ophørt; for nogle Aar siden var den aarlige Fiskerisafgift 5000 Rbd.

